

Refik Halit Karay'ın Memleket Hikâyeleri'nde Sosyal Eleştiri Unsurları

Selami ÇAKMAKCI*

ÖZ

Refik Halit Karay, Türk hikâyeciliğinin köşe taşlarındandır. Kendine özgü bir sanatçı olan Karay, Memleket Hikâyeleri ve Gurbet Hikâyeleri adlı kitaplarıyla Türk edebiyatında kalıcı olmayı başarmış bir yazardır. Olay ve kişilere ilişkin gözlem gücü onu edebiyatımızda farklı kılan özellikler arasındadır. Çalışmamıza konu olan Memleket Hikâyeleri, olay ve kişiler itibarıyla yazıldığı dönemi gerçekçi bir şekilde yansıtır. Olay hikâyesi anlayışıyla yazılan bu metinlerin hepsi şaşırtıcı sonla biter. Memleket Hikâyeleri'nin mekânı İstanbul ve Anadolu'dur. Hikâyelerin büyük çoğunluğu yazarın Bilecik, Sinop, Çorum ve Ankara'da geçen sürgün yıllarındaki gözlemlerinin yansımasıdır. 1909-1919 yılları arasında yazılmış Memleket Hikâyeleri'nin hepsinde yerli hayatı işler.¹

Edebiyatın hayatla doğrudan ilişkisi vardır. Refik Halit Karay'ın Memleket Hikâyeleri'nde İstanbul'da sıradan insanların yaşadığı çevreler ile Anadolu'daki kasaba ve köy hayatından sunduğu kesitlerde hayata dair hep bir sosyal eleştiri dikkat çeker. Hikâyelerinde kişilerini bireysel özelliklerinden çok sosyal yönleriyle ele alır. Hikâyelerinde yer verdiği kişilerin- memur, kaymakam, kadı, imam, din adamı esnaf, muhtar- iç dünyaları yerine olaylar karşısındaki tavrını okura yansıtır. Sosyal eleştirilerini, Anadolu, bürokrasi, din adamları ve kadınlar üzerinden olmak üzere birkaç başlıkta dile getirir. Yazar, metin boyunca karşıt güç grubunda yer alan karakterlerini sosyal eleştirilerinde bir araç olarak kullanmakla birlikte, toplumun mert, vefakâr ve fedakâr insanlarına yer vermeyi de ihmal etmemiştir. Bu çalışmanın amacı Refik Halit Karay'ın Memleket Hikâyelerinde; "memleket"teki sosyal meseleleri eleştirel bir anlayışla ele aldığını göstermeye çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Memleket, Anadolu, bürokrasi, eleştiri, kadın.

Elements of Social Criticism in Homeland Stories by Refik Halit Karay's

ABSTRACT

Refik Halit Karay is one of the cornerstones of Turkish storytelling. He is a writer who has managed to be a permanent artist in Turkish literature with his books named Karay Memleket Hikâyeleri and Gurbet Hikâyeleri. His power of observation regarding events and people is among the qualities that make him different in our literature. Homeland Stories, which are the subjects of our study, reflect the period in which they were written in a realistic way in terms of events and people. All of these texts written with the understanding of the event story end with a surprising ending. The setting for Homeland Stories are Istanbul and Anatolia. Most of the stories are the result of his observations during his exile years in Bilecik, Sinop, Çorum and Ankara. All of the Homeland Stories, written between 1909-1919, depict local life.²

Literature has a direct relationship with life. In Refik Halit Karay's Homeland Stories, a social criticism of life always draws attention in the sections he presents from the environment where ordinary people live in Istanbul and the life of towns and villages in Anatolia. In his stories, he deals with his people in social aspects rather than individual characteristics. He reflects the attitude of the people he includes in his stories - civil servants, district governors, judges, imams, clergymen, tradesmen, and mukhtars - towards events rather than their inner world. He expresses his social criticisms under several headings, including Anatolia, bureaucracy, clergy and women. Although the author uses the characters of the opposing power group as a tool in his social criticism throughout the text, he has not neglected to include the brave, devoted and devoted people of the society. This study aims to find out how Refik Halit Karay in Homeland Stories deals with social issues in the society with a critical understanding.

Keywords: Country, Anatolia, bureaucracy, criticism, woman.

1. Giriş

Fecr-i Ati grubunda ilk olarak adını duyuran Refik Halit Karay, *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* ile Türk edebiyatında kalıcı olabilmeyi başarmış bir yazardır. Hikâyelerinde Türkçeyi kullanma başarısı, olay ve kişilere ilişkin gözlem gücü ve Anadolu'dan ilk bahseden hikâyecilerimizden biri olması onun edebiyatımızın özgün kalemleri arasında olmasını sağlamıştır. Edebiyatın roman, tiyatro, anı, hiciv, mizah ve fıkra gibi birçok türünde eser vermesine rağmen yazarın asıl başarısı Maupassant tarzıyla yazdığı

* Dr. Öğr. Üyesi, K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, selamicak23@hotmail.com

Makalenin Gönderim Tarihi: 22.12.2020; Makalenin Kabul Tarihi: 15.04.2021

¹ Garaz 1947 yılında yazılmış ve sonradan *Memleket Hikâyeleri* kitabına eklenmiştir.

Garaz was written in 1947 and was added to Homeland Stories from there.

hikâyeleridir. Yazar, “*Maupassant’ın ki gibi kent ve köy gerçeği içinde, halkı yansıtmaya geleneğine bağlıdır.*” (Kurdakul, 1992, s. 56). Edebiyatın en eski türlerinden biri olmakla birlikte modern anlamda ilk örnekleri 19. yüzyılda görülen hikâyenin özelliklerinden biri “sıradan” yani “küçük insan”ı -toplumdaki konumuyla- işlemesidir. Rus yazar Gogol’un *Palto* adlı hikâyesinde “küçük insan”ı çarpıcı bir şekilde ele almasından dolayı, “*hepimiz Gogol’un paltosunu giymekteyiz!*” şeklinde yaygın bir düşünce oluşmuştur. Refik Halit Karay da “*Memleket Hikâyeleri ile edebiyatımızda Anadolu’nun sesini ve rubunu yansıtan yazar, bu kitabıyla bir çağr açmış, yerli ve milli sesin öncülerinden olmuştur.*” (Yardım, 2000, s. 331). Bu hikâyelerinden *Vebbi Efendi’nin Kuşkususu*, *Şaka*, *Komşu Namusu*, *Kuvvete Karşı*, *Garip Bir Hediye* ve *Ayşe’nin Talibi* vaka olarak İstanbul’da geçerken bunların dışındakiler Anadolu’nun herhangi bir kasaba veya köyünde geçer.

Yazarın, sürgünden sonraki yazılarında özellikle İstanbul’un sosyal sorunlarına odaklandığı görülür.² Ancak yazarın hikâyelerinde “memleket”in tamamına odaklanarak toplumun sorunlarını ele almayı amaçladığı su götürmez bir gerçektir. “*Refik Halit’in yaşadığı günlerin acı tortusu, hikâyelerde açkça hissediliyor. Bu hikâyelerin çoğunda geçim derdi, açlık, kimsesizlik, yersizlik, ümitsizlik, çaresizlik, sefalet, sefahat, ablaki çöküntü, merhametsizlik, taassup, cahillik, en çok göze çarpan motiflerdir. Bütün bunlar, millet olarak ne yaman bir devirden geçtiğimizi, bir “felâket zamanı” yaşadığımızı gerçekçi olaylarla, insan manzaraları ve dekorlarla anlatılıyor. Nasıl bir “taassup ve sarboşluk” devresi geçirdiğimizi...*” (Karataş, 2010, s. 89). Türkçeyi en iyi kullanan yazar olarak nitelendirilen Refik Halit, aynı zamanda Türkçe sevdalısı bir yazardır. Bir yazısında İstanbul’daki çeşmelerin başına yazılan “*ne varsa su ile can bulur*” levhasının Arapça yazılmasından sitemle bahseder. (Karay, 2016, s. 163).

Memleket Hikâyeleri’nde şahıs kadrosunu oluşturan asli kişiler genellikle sıradan kişilerdir. Yazar, olay ve kişilere dair sorunları ele alırken ayrıntıya girmez. Gözlem gücüne dayanan bu hikâyelerinde sebepler üzerinde durmak yerine sadece problemleri dile getirmekle yetinir. Yazar, yaşama eleştirel bakmasından dolayı daha çok olay ve kişilerin sosyal yönlerini verir. “*Memleket Hikâyeleri hikâye kişilerinin şahsi maceraların çevresinde odaklanan konuları içinde-yüzeyde kalmalarına rağmen- kasaba ve köy insanının psikolojisini aktarmada başarılıdır.*” (Kaplan, 1997; s. 53). Hikâyelerinde olay ve kişilerle ilgili durumları yarıda keserek tasvirler yapması onun *Memleket Hikâyeleri*’ndeki bir başka özelliğidir. Yazarın birçok hikâyesine tasvirlerle başladığı dikkati çeker.

2. Anadolu ve İstanbul’la İlgili Eleştiriler

Edebî eser toplumun aynasıdır. Refik Halit Karay, *Memleket Hikâyeleri*’nde bir döneme tanıklık eden metinleriyle kasaba ve köy gerçekliği ile buradaki sosyal hayata ayna tutar. *Memleket Hikâyeleri*’ndeki sosyal eleştirilerin kaynağında; yazarın Anadolu’daki sürgün yıllarının verdiği gözlemler ile çocukluğunun geçtiği İstanbul’a ilişkin hatıraları etkilidir. Konusunu İstanbul ve çevresinden alan *Vebbi Efendi’nin Kuşkususu*, *Şaka*, *Komşu Namusu*, *Kuvvete Karşı*, *Garip Bir Hediye* ve *Ayşe’nin Talibi* hikâyelerinin bu hatıraların etkisiyle kaleme alındığı anlaşılır. Yazar, küçük yaşlarda babasının kendisini İstanbul’un her tarafını gezdirerek mekânlar ve insanlar hakkında geniş bilgiler verdiğinden bahseder. (Karay, 2016, s.473).

Memleket Hikâyeleri’nde yazarın sosyal eleştiri unsurlarının başında Anadolu’daki insanların yoksulluğu gelir. Anadolu insanı yıllardır süren savaşlar nedeniyle yoksulluğun pençesinden bir türlü kurtulamamaktadır. *Bir Taarruz* hikâyesinde yoksulluğun başlıca nedeni söz konusu savaşlardır. Öyle ki insanlar yoksulluk nedeniyle onurlarından taviz verir hale gelmişlerdir. Hikâyede arkasında asker kaputundan bozma yarı palto yarı hırka garip elbiseye sahip biri, Hayrullah Efendi’nin cüzdanından beş lira çalar. “*Yazarın bir hırsız değil namuslu bir aç adam*” diye olumladığı bu kişi cüzdanda altı tane yüzlük, birkaç tane de beşlik olduğu halde sadece bir beşlik alır. Giyimi ile Hint fakirine benzeyen bu kişi, parayı çalmasıyla beraber soluğu bir bakkalda alır. Söz konusu kişi bakkaldan bir okka ekmek alır ve ekmekten hemen kocaman koparıp yemeye başlar. Bu durum peşinden giderek gizlice onu izleyen Hayrullah Efendi’nin âdeta yüreğini ezer:

“*Anladı ki ona bu gece, bayırda, fıstığın altında tabanca uzatıp gırtlığına yapışan ve sonra yedi yüz liranın içinden beş lirasını alarak kaçan bir hırsız değil, namuslu bir aç adamdı. Kim bilir ne vicdan azaplarından, ne nefis mücadelelerinden ve kaç günün açlığından sonra, her teşebbüsü, her müracaatı deneyip ümitsiz, eli böğründe kalıp bu taarruza kara vermişti...*”

² Bu konuda yazarın *Hep İstanbul* adlı eserine bakılabilir.

Zira mütareke senelerinde bulunuyorlardı... Koca bir insan nesli, mecalsiz babalar, ezgin analar, gıdasız çocuklarla, bilhassa bozulan bir ahlak ile kavruk, yatkin, çürük kalmıştı.” (s.184).

Yatır hikâyesinde de savaş yıllarının kıtlığa sebep olduğu ve hayvanların açlıktan öldüğü anlaşılır:

“Lakin bu sene çoktan beri başlayan odun sıkıntısı artık katık derecesini bulmuştu; sobaların kızaracağı, odunların parlayacağı şüpheliydi. (...) On sekiz saat ötedeki ormandan kasabaya odun indirecek acar öküzler nerede? Derileri tulum, kemikleri tarlaların etrafına çit olmuştu. Muharebeye tesadüf eden bu sene zaten delikanlılar da azalmış, köyler boşalmıştı. (...) Daba kimse odununu alamamış, bir çare bulamamıştı.”(s. 111).

Refik Halit, İstanbul ve Anadolu'ya ilişkin sorunları sıradan insanlar üzerinden yaparken iki mekâna ilişkin sosyal eleştirilerini halkın yoksulluğu, evlerin bakımsızlığı ve harap hâli ile hissettirir. *Şeftali Bahçeleri*, *Boz Eşek*, *Koca Öküz*, *Garip Bir Hediye* ve *Ayşe'nin Talih*'nde tasvirler; mekânın perişan hâlini göstermeye yeterlidir. *Garip Bir Hediye*'de başkişi Feridun, yoksulluktan dolayı Serencebey Yokuşu'ndaki kocaman evlerini satıp annesiyle birlikte çukur ve rutübetli mahallelerden birinde bir eve taşınır. Ana oğulun yaşadığı yeni ev ıslak, kasvetli bir mekândır. *Ayşe'nin Talih*'nde ana kızın birlikte yaşadığı Abidin Köşkü, “*harap korkunç*” olarak tasvir edilir. Anlatıcı, anasıyla kızının bir “*kovukta bekçi gibi oturdukları*”nı dile getirir.

Yazar, Anadolu insanının yoksulluğuna ilişkin yaptığı sosyal eleştirilerini; *Sarı Bal*, *Yatır* ve *Boz Eşek* hikâyelerinde yine mekân üzerinden verir. *Sarı Bal*'da hikâyeye aynı adı taşıyan kadının oturduğu mahalle ve evin harap hâli şöyle tasvir edilir:

“Burası kasabanın dışarısında, elekçilerin oturduğu alçak damlı, dar sokaklı, murdar, ırsız bir mahalle idi. (...) Burası penceresi, nefesliği olmayan çukur, basık, loş, bir yerd; ahıra benziyor ve ahır kadar kokuyordu.”(s. 69-70).

Aynı şekilde *Boz Eşek*'te de Muhtar Hüsmen Hoca'nın yaşadığı ve en yakın kasabaya iki gün uzaktaki köy, bozkırın ortasında çıplak bir görünümündedir:

“Bir vilayetten diğerine geçen arabasız yolcular, bazen havalar çok kurak gidip Kızılırmak geçit verişe, şoseyi bırakırlar ve kestirmeden bu köye uğrayarak iki gün yol kazanırlardı. İşte senede bu vesile ile beş on kişi, beş on fakir böyle hüznünlü bir saate yorgun argın gelir, kapıları vururdu.” (s.104).

Yazar bu hikâyesinde insanların yoksulluğunu; köye gelen misafir ve köyün gelenekleri üzerinden verir. Muhtar Hüsmen Hoca, köye gelen misafirleri yoksulluktan dolayı sırayla farklı evlerde misafir ettirir. Bu durum köyde âdeta bir geleneğe dönüşmüştür. Köy halkının fakirliğinin en somut örneklerinden biri de Hüsmen Hoca'nın kendisidir. Hüsmen Hoca kasabada kaymakamın odasına girince yırtık çoraplarından dolayı parmakları dışarıda kalır.

Refik Halit'in Anadolu'yla ilgili sosyal problemlere değinirken yaptığı eleştirilerinden biri de yozlaşmadır. *Komşu Namusu*'nda Osman Bey ve Şakir Efendi, aynı kalemde birlikte çalıştıkları arkadaşları Baki'nin karısının namusuyla ilgili bir dedikodu ortaya atarlar. Asıl amaçları; mutlu olduğunu bildikleri çalışma arkadaşlarının huzurunu kaçırmaktır. Söz konusu dedikodu; Baki'nin evine gece yarısında bir erkeğin girdiğidir. İyi niyetli bir insan olduğundan arkadaşlarından duyduklarına hemen inanan Baki'nin şüphesi bir süre sonra boşa çıkar. Baki, karısının hasta olmasından dolayı söz konusu gece evine giden kişinin Doktor Hüsni Bey olduğunu öğrenince rahatlar. Baki'nin arkadaşlarını böyle bir davranışa iten sebep kıskançlık duygusudur. Alfred Adler'e göre haset (kıskançlık) duygusunun arkasında yatan sebebin mutsuzluk olduğunu söyler. (1981, s.179). Baki'nin arkadaşlarının yaşadıkları ruhsal durumun eleştirisini bizzat Baki'nin ağzından gerçekleştirir:

“O zaman düşündü ki insanlar yalnız kendi saadetlerini iyice dıymak için yalnızca başkalarının felaketlerini arar ve bodbinliklerinin böyle bazı nevilerine fazilet unvanı vererek mesela aldatılan bir kocayı ikaz etmeyi ‘ahlak’ addederler. Hâlbuki bunun aslı başkasının felaketinden duyulan vahşi zevk, kendisini ondan mesut görmek için hazırlanmış garip bir delildir.” (s. 126-127).

Refik Halit, bazı hikâyelerinde hilekâr ve çıkarıcı insanları; yozlaşmanın bir örneği olarak metne taşır. Koca Öküz'de hacı olmuş Mustafa Ağa, hilekâr ve kendi çıkarlarını herkesten ve her şeyden öncelikli gören biri olarak tanıtılır. Hikâyede, olayın sonucunu belirleyen unsur; başkişi Mustafa Ağa'nın kendi çıkarını her şeyden çok önemsemesidir. Alfred Adler'e göre; kişinin temel özelliklerinden biri kendi çıkarını düşünmesidir. (1981; s.150). Metin, diğer hikâyeler gibi çarpıcı bir sonla biter. Çünkü “*dünyayı dolandıran Mustafa Ağa*” âdeta Koca Öküz'ün oyununa gelerek bu sefer kendisi kandırılmıştır. Hacı Mustafa Ağa, çok ucuza satın aldığı Koca Öküz'ü bir süre çalıştırdıktan sonra daha fazla bir ücretle satmayı düşünmektedir. Ancak günlerce ahırda yiyip içen Koca Öküz, iş zamanı dışarı çıkarılmak istenilince bir türlü ahırdan

çıkartılamaz. Günlerce uğraşılsa da Mustafa Ağa ile oğlunun bütün çabaları sonuçsuz kalır. Bu durumda Hacı Mustafa Ağa'nın yapabileceği tek şey öküzünü satıp ondan kurtulmaktır. Yaptığı bütün ticaretlerde kâr eden Mustafa Ağa, kasap Cavga Rıza'ya sattığı öküzün ahırdan kendiliğinden çıktığını görünce deliye döner. Hiçbir kâr edemediği bu alışverişte Koca Öküz'ün kendisine sanki oyun oynadığını düşünmektedir. Fabl özelliği de taşıyan bu hikâyede (Kaplan, 1997, s. 46) yazarın başkişiden sürekli "Hacı Ağa", "Hacı Mustafa" şeklinde bahsetmesi ironik bir durumdur. Yazarın onu, hikâye boyunca bu isimlerle tanımlamasının asıl amacı sosyal eleştiri yapmaktır. Çünkü ironik anlatım eleştirel bakışla içindedir. (Tosun, 2014, s. 281). Koca Öküz'ün kasap tarafından satın alındıktan sonra ahırdan kendiliğinden çıkmasında; kişinin kurnazlığı ve hilekârlığının cezasını bir gün çekmekten kurtulamayacağı mesajı saklıdır.

Mustafa Ağa gibi insanlar kendi çıkarını her şeyden üstün kişilere karşılık, kendi malında yoksulların hakkı olduğunu düşünen insanlar da vardır. Yazar, iki zıt insan grubuyla, bazı olumsuzluklarına rağmen Anadolu insanının değerlerinden uzak olmadığını göstermek ister. *Bir Taarruz* adlı hikâyede savaştan yeni dönmüş bir kişi, çoluk çocuğu ile aç bir vaziyettedir. Bu durumda hırsızlıktan başka yapabileceği bir şeyi kalmamıştır. Hikâyedeki erdemle dikkati çeken asıl kişi ise Hayrullah Efendi'dir. Hayrullah Efendi, kendi cüzdandan para çalan o hırsızın dört yıl cephede bulunduğu sırada kendisinin, yatağında rahat yattığını düşünerek kendi malında onun da hakkı olduğunu düşünür. Bu nedenle Hayrullah Efendi hazırlattığı bir kayık erzağı ertesi gün cüzdanını çalan adamın evine gönderir. Hikâyenin sonu oldukça şaşırtıcı ve trajiktir:

"Kıyı bir kadın açtı. 'olamaz, bizim efendinin şimdi bunları alacak vakti yok, yanlış getirdiniz!' diyordu. O sırada da kocası geldi, 'Kim gönderdi?' diye sordu, biz söylemedik, fakat anlamış olacak ki, ısrar etmedi, başını öte yana çevirdi, pek iyi göremedik ama galiba ağlıyordu.'" (s. 184).

Onun bu davranışıyla ilgili; "şehirdeki kötü davranış kötü toplumsal koşullardan kaynaklandığı, suçluların aslında kurtarılmayı bekleyen soylu ruha sahip oldukları" (Sennett, 2019, s. 156) şeklinde bir çıkarımda bulunmak mümkündür.

Yazarın hikâyelerinde Anadolu'yla ilgili sosyal eleştirilerden biri de sosyal adaletsizliktir. *Hakkı Sükkût* adlı hikâyede sosyal adaletsizlik vurgusu asli tema olarak işlenmekle birlikte, bu adaletsizliğe hayatı çıkar eksensiz yaşayanların sebep olduğu vurgusu da vardır. Hikâyede doğruları gören bir insanın, kendi çıkarı söz konusu olunca o doğruları söylemekten geri durması eleştirilir. Yazar hikâyedeki sosyal eleştirisini Saatçizadeler'in ipek fabrikasının amele kâtibi Hasip Efendi üzerinden gerçekleştirir. Çalışanlarının çoğunluğunu genç kızların oluşturduğu "bu katil fabrika"daki çalışma şartları insan sağlığını ileri derece tehdit ettiği gibi yapılan işe karşılık verilen ücret de çok düşüktür. Bu fabrikada neredeyse her ay bir genç kız, sağlık sorunlarından dolayı ölmektedir. Amele kâtibi Hasip Efendi'nin sevgilisi Fotika adlı bir genç kız da fabrikadaki olumsuz koşullar yüzünden sağlığı bozulmuş ve şimdi ölüm döşeginde yatmaktadır. Dolayısıyla yazar, metindeki sosyal eleştiriye ölüm unsuru üzerinden yapar. Hasip Efendi ücretlerin hem yetersizliğinin hem de fabrikadaki sağlıksız ortamın farkındadır. Fotika'sının hâli de kendisini ayrıca üzmektedir. Bu kıza, sevgilisi olduğundan kozahaneden alarak daha temiz olan iplikhaneye verir. Ancak genç kız hastalanmaktan yine de kurtulamaz:

"Üç dört kuruşa karşı on dört saat kaynar sular başında, pis kokular, hasta nefesler emerek zehirlenen, taravetinden, kızlığından, gözlerinin ıhtışamından her gün bir zerre kaybederek toprak olan vücutlara şüphesiz acıyor, bu dertlere alışamıyordu.

Hususiyyle bugünlerde, sevgilisinin de hastalandığı bu korkunç haftalarda fabrikanın cinayetlerine ne kadar lanet okuyor, biraz da kendisi vasıta olduğundan dolayı ne derece ıstırap çekiyordu." (s. 141).

Gayri mislim bir kız olan Fotika bir süre sonra ölür. Papaz, onun cenaze merasiminde Fotika gibi genç kızların ölümünden ipek fabrikasını sorumlu olduğuna dair bir konuşma yapar. Papaz, bu fabrikadaki şartları Avrupa'dakilerle karşılaştırarak ücretleri, çalışma saatlerini, fabrikadaki sağlık koşullarını düzeltmeye kimsenin gücünün yetmediğini sorgular. Bu konuşma cenazede bulunan Hasip Efendi'ye çok ağır gelir. İşin sorumlularından biri de kendisidir, çünkü fabrikadaki olumsuzlukları patronlara karşı dile getirmediğinden kendisini suçlu hissetmektedir. Hasip Efendi papazın konuşmasından sonra farikada artık çalışmayacağını sahiplerine söyler. Fabrika sahipleri ise böylesi bir ustabaşının zor bulunacağını bildiklerinden ona muhtaç olduklarının farkındadırlar. Bu nedenle aldığı ücreti sekiz liraya çıkarırlar. Hasip Efendi bu durumda Fotika'sını da başka ölen genç kızları da unutarak çalışmaya devam etmeye karar verir:

“Hasip Efendi bir Fotika'sını düşündü, geçmiş günleri hatırladı; sonra kendisini bu aşka rağmen hala fabrikaya bağlayan kuvveti tesiri altında artan maaşının ağırlığını düşündü. Bu bir “hakeki sükkât”tu.” (s. 150).

Yazar, Hasip Efendi'nin “hakeki sükkât”u sonucunda, “sermayedarlara altın, mezarlara ise ölü yetiştirildiği”ni ileri sürerek sosyal eleştirisini yine ironik bir şekilde büründürür.

Yazarın hikâyelerinde, Anadolu'yla ilgili sosyal eleştirilerden biri de insanların sahip olduğu batıl inanışlardır. *Yatır*'da, odun kıtlığına rağmen bölgedeki bir ormanlığa kimse odun kesmeye cesaret edemez. Çünkü etrafı gür çam ağaçlarıyla çevrili Maslak köylüleri ortasında bir yatır olduğundan buradaki çamları kesmenin günah olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle iki saat öteden odun getirip tezek kurutarak ve saman yakarak kışı geçirirler. Köylülere göre “mescidin minberini yakmakla bu ormanın ağacını baltalamak arasında bir fark görmüyorlardır.” Hatta onlara göre yatır, bu ormanı hükümetin memurlarından daha iyi korumaktadır.

Küs Ömer'de bireyin topluma yenik düşmesi bir sosyal eleştiri konusudur. Metnin başkişisi Küs Ömer, ruhsal yapısıyla kırılgan biridir. Olaylar karşısında direnç gösteremeyince küserek tavrını belli eden Ömer'in, bu zaafı zamanla çevresindekilerin alay konusu olur. Ömer'in en sevdiği işlerden biri kaz dövüşüdür. Bu özelliği de bilindiğinden kaz dövüşü yapması için kışkırtılır. Köylüler, Ömer'in kazının bütün kazlara meydan okuduğunu söyler ve onu kaz dövüşü yapması konusunda ikna ederler. Ancak onun kazı dövüşte yenilir. Bu durumu içine sindiremeyen Ömer, küserek köyden kaçır ve bir yıl boyunca evine uğramaz. Hikâyede, erkek karakterlerin kaz dövüşünden başka kendilerine bir eğlence bulamamış olmaları, Anadolu'nun işsiz insanlarla dolu olduğuna açıklık getirmektedir.

3. Bürokrasiyle İlgili Eleştiriler: Hepimiz “Şeftali Bahçeleri”nin Sakinleriyiz!

Refik Halit Karay, *Memleket Hikâyeleri*'nde bürokraside yaşanan olumsuzluklara da eleştirel yaklaşır. Memurların ve yönetici kesimin uyuşukluğu, halka karşı ilgisizliği ve sorumsuzluğu bürokraside yaşanan belli başlı olumsuzluklardır. “Memleket”in bütün memurları iş üretmeyen, rüşvete uygun, uyuşuk ve tembel kişiler olarak âdeta “böyle gelmiş böyle gider” anlayışını sürdüren kişilerdir. Bu yolla yazar, o dönemde devletin içinde bulunduğu çıkmazlardan birinin bürokrasideki problemler olduğunu vurgulamaya çalışır. Bürokrasiyle ilgili eleştirilerin en yoğun olarak ele alındığı hikâye *Şeftali Bahçeleri*'dir. Yazar, metnin başında oldukça canlı ve renkli bir Anadolu kasabası manzarası çizmekle birlikte bu manzara metnin sonuna doğru gittikçe canlılığını kaybeder. Zaten “yazar, *Memleket Hikâyeleri*'nin tamamında peyzaj ve dekorla, olayı, kişinin mişracını ve ruh durumunu sezdirmediği görülmektedir.” (Aktaş, 2004, s. 84). *Şeftali Bahçeleri*'nde kendi kaderine terk edilmiş bir Anadolu manzarası hakimdir.

Şeftali Bahçeleri'nde kasaba, verimli topraklara sahip olmakla birlikte, değerini bilmeyen insanlardan dolayı bakımsız ve harap bir hâledir. Hikâyede eğlenmekten zaman bulamayan kasabanın bürokratları halkı kasabanın verimliliğine ilişkin bilinçlendirmezler. Yazar bozkının ortasında bu kasabanın ihmal edilmişliğini şöyle tasvir eder:

“Toplamakla biter tükenir şey değildi: Mahsulün yarısı ağaçlarda kalır, böyle pişik oldukça abeste abeste toprağa düşer, karışır, kaybolurdu.” (s. 38).

Hikâyede “Anadolu'nun sadabadi” olarak ifade edilen kasabaya görev için gelen mutasarrıflar, müdürler ve diğer memurlar bir süre sonra “gübre kokulu” sokaklarla dolu bu kasabada asli görevlerini unutarak saza, söze, içkili eğlencelere düşerek suya sabuna dokunmadan, resmi işlere hiçbir önem vermeden sadece zevklerini düşünerek yaşarlar:

“Sıcak, ağır bir yaz günü idi. Yeni gelen tabirrat müdürü ikinci vakti kalemlerin boşaltıp dairelerde kimsenin kalmadığına pek aştı, hükümet konağının iç avlusuna dizili kadife palanlı, dinç, gülbüz merkeplerden birine atlayan şeftali bahçelerinin yolunu tutuyordu. Kâtiplere kadar hemen herkes, böyle birbirlerini selamlar dağıtarak, latifeler yaparak kabare, taşkın heybelerinin ortasına gömülü, keyifli keyifli, koşa koşa uzaklaşıp gidiyorlardı.” (s. 39).

Şeftali bahçelerinin kasabadaki memurlar için bu kadar ilgi çekici olmasının nedeni, kasabanın “gübre kokulu kızgın sokaklarından kurtulmaktır.” Hele terfi ümidi olmayan memurlar için bu tür kasabalar memurluktan sonra da yaşanabilecek bir yerdir. Kasabaya yeni atanan Tahrirat Müdürü Agâh Bey de büyük ideallerle geldiği kasabada bu duruma önceleri çok şaşırır ve memleketi kaplayan tembelliğe, uyuşukluğa ve kayıtsızlığa anlam veremez. Diğer memurlar sürekli şeftali bahçelerinde eğlencede olduğundan kendisi “yabancı yabancı dolaşmaya mecbur olur.” Agâh Bey zevk ve sefa denizinde çalkalanan bu kasabada zamanla

işsizlikten ve kimsesizlikten boğulmaya başlamıştır. O da, “bir düğün neşesi eviyle çalkalanan bu kasabada” bir süre sonra ortama uyar ve “şeftali bahçelerinin rayıbası”na dayanamayarak diğer memurlar gibi zevke dalar:

“Agâh şimdi hemen her eğlentiye giriyordu. Nibayet ona kendisine bir merkep alması azam geldiğini söylediler. Köylere, pazarlara adamlar gönderildi. İri bolu, sağlam yürüyüştü, rahat bir eşek bulduruldu, ona bir de kadifeli, mor püsküllü, şeritli, saçaklı yeni palan yaptırıldı.”(s. 46).

Agâh Bey'in, bütün alışkanlıkları zamanla değişir. Gönlünde çalışma arzusu kalmayınca işe gitmez olur. Artık bütün günü şeftali bahçelerinde Kadı Efendi ile satranç ve tavla oynamakla geçmektedir. Kasabanın önde gelen memurları mutasarrıf, kadı ve tahrirat müdürünün görevlerini yapmıyor olmalarıyla, “bahğin baştan koktuğu” mesajı verilmek istenir. “Agâh Bey'in keyif ehli olana kadar geçirmiş olduğu süreç ve en sonunda kasabadakiler gibi biri oluşu, zihinsel ölümünü ve dolayısıyla idealizmin ölümünü, dolayısıyla bürokrasinin ölümünü ve nibayet devletin ölümünü ima etmiyor mudur? Herhalde zihinsel kokuşmuşluk ve ölüm, beden ölümüyle kıyaslandığında, daha tehlikeli ve büyük bir ölümdür.” (Issı, 2012, s. 98). Agâh Bey'in zamanla çevreye uyararak asli görevlerini unutmaması; insanın “sosyal çevrenin ürünü bir varlık” olduğunun da kanıtıdır.

Yazar, bazı hikâyelerindeki bürokrasiyle ilgili eleştirisini; köy-kasaba ve memur- halk ilişkileri üzerinden verir. Bu eserlerinden en önemlisi *Boz Eşek*'tir. Hikâyede en düşük unvanlı memurdan en yükseğine kadar görevinin bilincinde değildir. Metin bu yönüyle *Şeftali Bahçeleri*'ndeki bürokratik manzarayla oldukça benzer. *Boz Eşek*'te köylerinin yakınında boz şeke hasta bir adama rastlayan köylüler onu köyllerine getirerek her türlü yardımı yaparlar. Ancak yolcu iyileşmez ve son nefesini vermeden önce köyllülere kesesindeki sekiz altın ile bir boz merkebinin Hicaz'a vakfettiğini vasiyet eder. Yolcunun vasiyetini çözmek için kasabaya varıp hâkime danışılması gerektiği görüşünde birleşen köyllüler bu iş için muhtar Hüsmen Hoca'yı görevlendirirler. Hüsmen Hoca, ancak üçüncü gidişinde boz eşeği hükümet memurlarına bırakabilir. Hüsmen Hoca'nın boz eşeği memurlara teslim etmek için gittiği kasabada karşılaştığı ilk kişi bir jandarmadır. Söz konusu durumu ona anlatınca oralı olmaz ve sadece dinliyormuş gibi görünür. Kasabanın kadısının da görev yerine olmadığını öğrenen Hüsmen Hoca bu sefer kaymakama gider. Kaymakam da bu olayı ciddiye alacak bir memur değildir:

“Kaymakam, arakasında çividi dalgalanmış bir keten ceket, bıyıkları boyalı, dişsiz, hımbım bir damdı. İşin tamamını dinlemek tahammülünü göstermeden “Çağırın çavuşu!” diye seslendi.”(s. 107).

Olayın çözülmesi için kadıya ihtiyaç olduğunu ve Hüsmen Hoca'ya iki hafta sonra gelmesini söylerler. İki hafta sonra kasabaya giden Hüsmen Hoca'ya, jandarma çavuşu “hödük herif acelen ne”(s. 108) diye çıkarır. Bu defa eşeği kasabada bırakan Hüsmen Hoca ertesi yıl kasabaya pirincini satmaya gittiğinde eşeği kadının sahiplendiğini görünce hayretler içerisinde kar. Sonuçta bu olayda kaymakamdan jandarmasına kadar hiçbir görevlinin onun sorunuyla gerçek anlamda ilgilenmemiş olması o dönemdeki köy-kasaba ve memur-halk arasındaki kopukluğun göstergesidir. Hikâyede yoksul köyllünün her şeye rağmen emanete sahip çıkması ise Anadolu insanının samimiyetinin ve emanete sahip çıktığının bir kanıtıdır.

Hakkı Sükût adlı hikâyede bir ipek fabrikası üzerinden kasabadaki eşrafın gücüne eleştiri getirilmektedir. Kasabadaki görevliler, zengin insanların çıkarlarına müdahale etmeyerek birçok insanın ölümüne göz yummaktadır. Hikâyede âdeta “itibarlı olma anlayışı ile erdem arayışı yer değiştirmiştir.” (Sennett, 2019, s. 157). Saatçizadeler'in ipek fabrikasındaki olumsuzluklardan hiçbir yetkilinin haberi yoktur. Fabrikadaki çalışanları koruyan hiçbir sistemin olmaması da çalışanların birer birer ölmesine yol açmaktadır.

Rüşvet, yazarın hikâyelerinde bürokrasideki en büyük problemler arasında yer alır. *Koca Öküz* hikâyesinde Mustafa Ağa üzerinden bürokraside yaşanan rüşvet problemi eleştirilir. Mustafa Ağa İstanbul'da jandarmalık etmiş, ardından “Hicaz'a gitmiş, hacı olmuş, gözü açık, hilekâr bir adamdır.” O kadar gözü açıktır ki onu tanıyanlar işinin düştüğü kasabaya her gittiğinde “bir tas götürünce bir tulum getiren adam.” olduğuna inanmaktadırlar. Devletin memurlarıyla senli benli olan bu adam onlardan oldukça da hürmet gören bir kişidir. Onlara işi düşeceği için ara sıra fırınlarda kuzu pişirir ve gönderir. Bu nedenle Mustafa Ağa'nın evine tahsildar ve jandarma uğrayamaz:

“Hakikaten de öyledi... Uğrayıp içeriye canlı cansız her hafta bir hediye bıraktığı kapuların himayesiyle tarlaların başkalarının zararına genişletmiş, su vakfına mütevellî olmuş, eski vergi borçlarını kapatmıştı. Mustafa'nın evine tahsildar uğrayamaz, jandarma sokulamazdı.”(s. 51)

Rüşvet problemi *Cer Hocası*'nda da dile getirilen bir konudur. Başkışı Asım, akrabası aracılığıyla işe girmiş bir imam olarak tanıtılır. Ancak bin kuruş maaş aldığı işine iki ayda bir uğrar, bütün günü konakta yatmakla geçer. *Şeftali Bahçeleri*'nde Ağâh Bey'in de zaptiye nezaretinde tam dört ay sebepsiz yere alıkonulmuş olduğu dile getirilir. Yazarın bürokrasideki olumsuzlukları hikâyelerine taşımasında; sürgüne gönderilmesinin etkisi olduğu söylenebilir. *Memleket Hikâyeleri*'ndeki insan ilişkileri ve mekânın tasvirinden hareketle “*devir itibarıyla ne halk ne de memurlar(in), bilgi ve beceriye dayalı hizmet bilincinden haberdar*” (Bulduker, 2020, s. 45) olmadıklarını söylemek mümkündür.

4. Din Adamlarıyla İlgili Eleştiriler

Yazarın *Memleket Hikâyeleri*'nin tamamında din adamları, imam ve müezzinler diğer memurlar gibi görevini yerine getirmeyen kişiler olarak eleştiri konusu yapılır. *Vehbi Efendi'nin Kuşkususu*'nda imam, Vehbi Efendi'ye komşusunun kızını hamile bıraktığına inandıran kişidir. “*Çapkın bakışlı ve gülüşlü*” bu adam, saf bir kişiliğe sahip Vehbi Efendi'ye doğrudan iftira atmıştır. Komşusuyla kendi evinin arasındaki kapıyı Vehbi Efendi'nin eliyle kırdığını gidip gözüyle gördüğünü söyler ve çevredeki insanları da bu olaya inandırır:

“*Vehbi Efendi 'yalan, yalan' diye bir diziyeye mırıldanıyordu. İmam: 'Yalan var mı ya; çivileri sökülmiş, menteşeleri oynamış, kapıyı din gittim, gözümle gördüm... Vallahi birader sen bilirsin; yarın kadıya gidecekler. Ben bir rezaletin önünü alayım diye savaşıyorum!' dedi.*” (s. 66).

İmam, Vehbi Efendi'ye hamile bıraktığı! kızı alması gerektiğini ve olayın büyümemesi için bunun gerekli olduğunu ısrar eder. Vehbi Efendi'nin saflığının farkında olan kasabanın diğer memurları da imamın yalan söylediğini bilirler ancak kendilerine bir eğlence aramaktadırlar. Kadı, müdür, imam hep birlikte olup Vehbi Efendi'yi, böyle bir olaya en sonunda inandırlar. Vehbi Efendi “*işin içinde bir iş*” olduğunu bilse de işten atılma ve çevresine rezil olma korkusuyla hamile kızla evlenmek zorunda kalır. Yazar olaydaki gizi, kadının çocuğu doğurduktan sonra Tabakların Kâmil'in “*yutturduk öküzü*” şeklindeki sözleriyle ortadan kaldırır. Çünkü Vehbi Efendi'nin evlenmek zorunda kaldığı kızı hamile bırakan kişi ondan başkası değildir. Korkak, bezgin, beceriksiz bir kişi olarak tasvir edilen Vehbi Efendi'nin, başına gelen olay metinde baştan sona mizahi bir üslupla aktarılır.

Küs Ömer'de “bezgin” olmakla nitelenen müezzinler ezanları minareye çıkmaya lüzum görmeden acele acele ezan okumakla eleştiri konusu yapılır. *Cer Hocası*'nda da Asım köylerde insanlara vaaz eden bir cer hocasıdır. Ancak zor durumda kaldığında yalan söylediği görülür. *Yatır* hikâyesinde ise Abdi Hoca, cahil insanların dini duygularını istismar ederek saygınlık elde etmeye çalışan bir din adamıdır. Kasabada açtığı hamamı odun kıtlığı yüzünden kapatmak zorunda kalan İlistir Nuri, bölgedeki çam ağaçlarını kesmekten başka çare olmadığını bilir. Çam ağaçlarının ortasında bir yatırın olmasından dolayı halk bu ağaçların kesilmesini doğru bulmamaktadır. Kasabanın gözü açık insanlarından İlistir Nuri, Abdi Hoca'dan yatırın etrafındaki ağaçları kesebileceğine ilişkin bir fetva koparır. Abdi Hoca, Maslak Köyü'nde aksakallı, yeşil sarklı, elinden tespih ağzından dua eksik olmayan tütsü yapan, zelzele, kolera ve muharebe gibi felaketleri önceden haber verdiği inanan biridir. Ancak Abdi Hoca'nın verdiği fetva, daha önce bazı kerametleri olduğuna duyulan inancın zayıflamasıyla sonuçlanır. Austin Warren ile Rene Wellek, bir yazarın eserinde kendi hayat deneyimleri ile hayat görüşünü yansıttığını söylerler. (Emre, 2006, s. 29). Yazarın hikâyelerinin tamamında din adamlarını -tarafli bir şekilde- tamamen olumsuz yönleriyle göstermesi toplum gerçeklerine aykırı görünmektedir. Ancak Refik Halit'in bu tutumu, din olgusu konusunda Anadolu'da halkın cahilliğini istismar eden insanları gözlemlemiş olmasıdır.

5. Kadınlarla İlgili Eleştiriler

Refik Halit Karay'ın *Memleket Hikâyeleri*'nde kadınlar kurgunun en önemli kişileridir. Kurgudaki işleviyle öne çıkan kadınlar genellikle hep “ahlakça düşkün” ve toplumun benimsediği değerlerden uzak kişilerdir. Fiziksel ve ruhsal çekiciliği ile dikkat çeken ahlakça düşük bu kadınlar, yazarın sosyal eleştirilerini somutlaştıran kişilerdir. *Şaka*, *Hakkı Sükküt* ve *Kuvveti Karyı*'da kurguda işlevsel olan kadınlar gayri müslim oldukları görülür. *Sarı Bal*, *Şaka*, *Vehbi Efendi'nin Kuşkususu*, *Yatır Emine* gibi hikâyelerde ise bu kadınların olayın sonucunu belirleyen kişilerdir. Bu kadınların hikâyelerdeki işlevlerinden biri de erkek karakterlerin

kişiliklerine ve sosyal ilişkilerine ayna tutmaktır. Yazarın kadınlara kurguda fazla yer vermesi, onun kadını sosyal hayatın önemli bir parçası olarak görmesinden kaynaklanır. (Karay, 2016, s. 383).

Refik Halit'in hikâyeleri içerisinde *Sarı Bal* ile *Yatık Emine*, sosyal problemlerin kadın karakterlerin yaşayışı üzerinden ele alınması yönüyle dikkate değer metinlerdir. Nahit Sırrı Örik bu hikâyenin başkarakterlerinden “*Anadolu'nun bin bir dert ve macerasını yaşayan ve gösteren iki kadın, iki alifte (aşk yüzünden aklını kaçırmış) siması*” (Örik, 2009, s. 56) olarak bahseder. Erkeklerin aklını başından alan Sarı Bal adlı meşhur kadın, başta Hilmi Ağa ve kaymakam da dâhil birçok erkeğin zevk ve eğlence nesnesi konumundadır. Sarı Bal'ın, “*femme fatale*” bir figür olarak erkekleri baştan çıkararak bir kadın olduğu şöyle tasvir edilir:

“*Sarı Bal kasabamın felaketi idi. Sık sık taşp köprüleri götüren Deliçay, damları çökerten karayel, bağları soyan dolu kadar zararlıydı. Onun da götürdüğü çiftlikler, çökerttiği damlar, soyduğu bağlar vardı. Hemen her mirastan hakka, her kazançtan hissesi olurdu. Bu işsiz, eğlencesiz, ücra beldenin abalisi para sarf etmekte ihtiyacı duydukları zaman içer içer, Sarı Bal'ın kapısını çalarlardı.*” (s. 73-74).

Sarı Bal, kasabada öyle meşhurdur ki, tanıyanlar onu unutamazlar ve gittikleri yerlerde bile anlatmaya devam ederler. Yeni gelen kaymakam da ilk geldiği günden onun namını duyanlar arasındadır. Kasabada asayiş sağlamanın en birinci yolunun bu kadının evine erkek girişini yasaklamak olduğuna inanan kaymakam, Sarı Bal'ın evinde görülen erkeklerin hemen içeri atılması emrini verir. Ancak zamanla bu kadının çekiciliğine kapılıp evine gidenlerden biri de kendisidir. Polisin yaptığı ilk teftişte içeride yorganın altında saklanan kişinin kaymakam olduğu anlaşılır. Burada yazar, “*çevreyi, toplumu bireyle açıklamak yerine, bireyi toplumla açıklamaya çalışır.*” (Şenderin, 2000, s. 302). Çünkü kaymakam kasabasının ahlakını bozan bir durumu düzeltmeye çalışırken kendisi de bir süre sonra topluma ayak uydurmuştur. Bütün kasaba onun durumundan haberdar olduğu için hemen istifa eder. İstanbul'da saraydaki adamlarından bir dostuna mektup yazarak; “*Durulur bir kasaba değil... İçki, zîna, her türlü günah, ben dayanamadım*” der ve kasabadaki bu zor durumdan kendisini kurtarmasını ister. Ancak aldığı cevap bu tayinin imkânsız olduğunu bildirmektedir:

“*Su sırada ahar bir mahalle tayinimize imkân yoktur. Oradan ayrılmamalısınız; bolluk bir memleketmiş; yağmın, peynirinin nefasetini söyleye söyleye bitiremiyorlar. Kasabaya has bir nevi Sarı Bal'ın öngüsü ise tâ buraya kulağımıza geldi!*” (s. 79)

Yazarın hikâyeleri içerisinde en hacimli ve *Memleket Hikâyeleri* kitabının ilk metni olan *Yatık Emine*, ahlakça “düşkün” bir kadın etrafında gelişir. Yazar, metninde “*hikâye kişinin macerasını uzun uzadıya anlatmak yerine hayatının belli bir noktasından sonrasını ele alarak anlat(mayı)*” (Maupassant, 2009, s. 18) tercih eder. Çünkü bir hikâyede insanın hayatıyla ilgili her şeyi anlatmanın yolu imkânsızdır. Bu özellik Refik Halit'in hikâyelerinin hemen hepsinde görülür. Yatık Emine'nin küçük bir kasabaya sürgün edilmesinden önceki hayatı hakkında bilgi verilmez. Hikâyedeki temel çatışma, Yatık Emine'nin kasabadaki hayata tutunma mücadelesi ile kasaba halkının hayata ve olaylara bakışı üzerine şekillenir. Hikâyede olaylar Ankara'ya iki saat uzaklıktaki küçük bir kasabada geçer. Kurguya göre Yatık Emine, bu kasabaya “*ablâkânın ıslahı*” için gönderilmiştir. “*Kadınların bir gözünü görmeyen bile imkânsız olduğunu*” ve “*ablaksızca vakalara ise binde bir tesadüf edildiği*” bir kasabaya böyle bir kadının gönderilmesi arasındaki tezat olayın başındaki ilk gerilim unsurudur. Kasaba halkı onun buraya gönderilmesinden hoşnutsuzdur ve bu nedenle kimse ona ev bile vermez. Bu kasabada “*kutsal sığınak*” (Sennett, 2019, s. 45) arayışına dönüşen yatacak bir ev bulma çabasının olumsuzlukla sonuçlanması Yatık Emine'nin trajik sonunu belirler. Onun “*kutsal iç mekândan yoksun oluşu*” yani “ev”sizliği metnin temel problemi olarak yansıtıldığı gibi kasaba halkının merhamet ve acıma duygularını da yansıtan bir durumdur. Kasabada kimsenin ev vermek istemediği bu kadın, “kötü” ününden dolayı insanların tek dedikodusudur. Bedenen sömürmek isteyenler çoktur, ancak herkes olayın duyulmasından çekindiği için yanına yaklaşamaz. “*Hangi tabakadan olursa olsun köylü veya memur, bütün erkekler Emine'nin karşısında yürekleri üzerine arzusunun bir kanat gibi sürünüp geçtiğini duyarlardı.*” (s.15). Yatık Emine, kasabada itilen kakılan bir yabancısıdır. Birçok erkek tehlikeli bir kadın olduğu için ondan uzak durulması gerektiğini ve kasabadan kovulmasını söylerken çok az kişi ise merhamet edilmesini ister. Yatık Emine'ye merhamet gösterip evine alan odacılardan biri bir süre sonra onu evinden atınca hapishanede kalmaya başlar. Sadece Gürcü Server adlı bir hapishane memuru ile delişmen bir arzuhalciden maddi yardım görür. Hapishaneden de atılınca günlerce yarı aç gezer. En sonunda kasabada bir kış günü soğuk ve

açlıktan ölür. Yatık Emine düştüğü kötü yoldan dolayı kendi sonunu kendisi hazırlar. Ancak yazarın asıl amacı bu kadın üzerinden kasabadaki insanların namus anlayışını ve merhamet duygusunu vermektir. “Yazar, bu şekilde bir bakış açısıyla Emine’ye karşı acımadan çok kasabalıya karşı nefret duygusunun kökleşmesini sağlama gayreti içindedir. Düşük kadının düştüğü psikolojiyi ortaya koyan yazar, aslında eğitimsiz ve cabil olan kasabaların yaşadığı ve Emine’de yaşattığı psikolojisinin anlamsızlığını, tutarsızlığını yansıtmak istemektedir. Yazar, çürüyen Emine tiplemesinden ziyade çürüyen toplumu daha çok işlemiştir. Adeta acınması gereken Emine değil de çürümüş olan bu toplumdur.” (Şengül, 2001, s. 15).

Şeftali Bahçeleri’nde kasabadaki memurların zevk nesnesi olan kadınlar olmakla birlikte kurguda arka planda yer alırlar. Başkışı Ağâh Bey eğlence meclislerine katılmaya başlayıp zamanla zevk ve sefaya dalınca evinin arka kapısından içeriye kadınlar almaya başlar. Koca Öküz hikâyesinde de kasabanın “en namılı kabpesi” olarak nitelendirilen Çiçek Emine, Mustafa Ağa tarafından kaçırılmış ve eve ikinci eş olarak getirilmiştir. Mustafa Ağa’nın birinci karısı evdeki bütün işleri yaparken Çiçek Emine evde bir misafir gibi hizmet görmekte ve el üstünde tutulmaktadır.

Şaka adlı hikâyede ise Despina adlı bir Rum kızının cinsel çekiciliğine kapılan bir erkeğin kendi ölümüne neden olduğu görülür. Onun bir plajda denize girdiğini düşünen Servet adlı genç denize dalarak bulunduğu kıyıya kadar gitmeyi düşünür. Ancak denizin dibinde balıkçı ağına takılan Servet’in çabası ölümle sonuçlanır. Garaz’da sonradan görme bir genç kız olarak tasvir edilen Nebile’nin İstanbul’da tutunamamasının nedeni bir kadın olarak gözünün doymaması ve orada “ne oldum delisi olması”dır. Babasının maddi imkânları iyileşince ailesiyle birlikte İstanbul’a taşınan Nebile, İstanbul’da “sosyete” kadın havasına girer. Gelen görücüleri beğenmeyen Nebile, bazen de nişanlandıktan sonra bir bahaneyle nişanı bozar. Anne ve babası, kızlarının davranışlarına, tüketim çılgınlığına bir türlü gem vuramayınca şehirde geçinemeyecek duruma gelirler. Aile için tek çıkar yol yeniden eski yaşayışlarına ve yaşadıkları yere dönmektir. Yazarın bu genç kızın yaşamından hareketle eleştirmek istediği şey; bir insan gerçekliği olarak sonradan görmüş olmanın bir “tutunamama” sorununa dönüştüğüdür.

6. Sonuç

İnsanın da mekânın da hikâyesi vardır. Memleket Hikâyeleri’nde kullanılan Türkçe, yapılan tasvirler, sosyal hayatın gerçekçi şekilde çizilmesi, anlatımda yer yer mizaha ve ironiye kaçan üsluba yer verilmesi bu metinlerin günümüze kadar adından söz ettirmesindeki etkenlerdir. Hikâyelerde insan ve mekânın hikâyesinin bir arada ve birbirine bağlı olarak anlatıldığı görülür. Kısaca bu metinlerde insan ve mekân birbirinden bağımsız değildir. Onun hikâyelerinde insanın iç dünyası yerine olaylar, kişilerin olaylar karşısındaki tavrı ve olayların sosyal yönü ön plandadır. Hikâyelerin birkaçında İstanbul’un kenar mahallelerinin durumu, çoğunda ise Anadolu’nun harap hâli, ihmal edilmişliği, insanların bozulan ahlakı, sebep- sonuç ilişkisi gösterilmeden sadece sebepleriyle yansıtılmıştır. Birçok hikâyede insanların ortak yönü olarak görülen kadın düşkünlüğü ve maddi çıkar peşinde olmak, insan gerçekliğinin bir parçası olarak gösterilir. Yazar, bu hikâyelerinde cinsiyet güdüsünü ve maddi çıkarı, insanın temel özelliklerinden biri olarak görmekle birlikte her iki duyguya da bir sınır koyulması gerektiği mesajını verir.

Memleket Hikâyeleri’nin şahıs kadrosunun önemli bir bölümünü oluşturan din adamları, zenginler, kadınlar, yöneticiler ve memurlar hep kusurlu yönleriyle metinlerde yer almışlardır. Özellikle metinlerde gerçek rollerinin dışında yer alan ve aile olgusuna bağlı olmayan kadınlar, bu konularıyla asli bir eleştiri konusudur. Halkın cahilliğinden yararlanarak kendine nüfuz elde eden din adamları, yine yoksulları sömüren zenginler, işe gitmeyen ve görev yapmayan, üretmeyerek devlete yük olan yönetici ve memurlar da yazarın sosyal eleştirilerinden payını alan kişilerdir. Refik Halit’in hikâyelerinde bürokrasiye yönelik eleştirilerde; halkın bürokrasideki çarpıklıklarla mücadele gücünden yoksun olduğu gibi bürokrasinin de halkın ve memleketin sorunlarını çözme ahlâkından oldukça uzak olduğu anlaşılmaktadır. Hikâyelerdeki eleştirilere göre bütün mekândaki ve insandaki olumsuzlukların asıl sorumlusu yine insanın kendisidir. Yazarın sosyal eleştirilerinde hep olumsuzluklara odaklanmasında onun bir hiciv ve mizah yazarı olmasının payı büyüktür. Yazar, eleştirilerini yaparken insan kalbinde daima bir parça kötülüğün, başıboşluğun, bozuk ahlakın, hilenin, ihanetin olduğunu göstermek ister. Bu olumsuzluklara bazen devrin şartlarının yol açtığını sezdirmeden geçmez.

7. Extended Abstract

Refik Halit Karay, one of the important writers of Turkish storytelling, is an artist who has managed to be a permanent artist in Turkish literature with his books titled *Homeland Stories* and *Foreign Land Stories*. The power to observe events and people in his stories is one of the main qualities that make him different in our literature. Although he has written in many genres of literature such as novel, theater, memoir, satire, humor and anecdote, his main success is the stories he wrote in the Maupassant style. Like Maupassant, it reflects the people in the reality of the city and the village. The *Homeland Stories*, which are the subjects of our study, reflect the Istanbul and Anatolia of the period they were written in terms of events and people in a realistic way. All of these texts end with an unexpected ending. The main locations of *Homeland Stories*, which make the author known in the literary world, are Istanbul and Anatolia. The majority of these stories of the author, who uses Anatolia as a place, are the results of his observations in his exile years in Bilecik, Sinop, Çorum and Ankara. Although his homeland is Istanbul, he chooses the people of *Homeland Stories* from ordinary people of Anatolia and Istanbul. While reflecting the events and people, problems related to both Istanbul and Anatolia are not mentioned in details in *Homeland Stories*. Instead of focusing on the reasons, he just depicts the characteristics of the events, environment and the characters in his stories based on the power of observation. The writer gives the social characteristics of events and people because of his humor and criticism. His depiction of Anatolia in his *Homeland Stories* is realistic. Social criticisms about Anatolia are generally made through the poverty of the people, the ruined houses and the superstitions of the people. In all the depictions about Anatolia in the stories, the place is neglected and in a ruined state. One of the criticisms of Refik Halit mentions as a social problem in Anatolia is corruption. While the author usually conveys corrupt people to the text, he sometimes describes their positive qualities and idealizes the Anatolian people. In all of the writer's stories, clergymen, imams or muezzins are at the forefront as other officials who do not fulfill their duties and are corrupt.

One of the main social issues in the stories of Refik Halit Karay are bad experiences in the bureaucracy. In his stories, all the civil servants in the society are people who do not work in the bureaucracy, who are suitable for bribery, as lethargic and lazy people, who maintain the understanding of "nothing can be changed and the system should go on like this".

The clergy, the wealthy, the women and the administrators and civil servants, who constitute important characters of the author's stories, always come across with their negative characteristics. These people have always been included in the texts with their flaws. Especially in the texts, women are people who are outside of their real roles and do not depend on family. Most of the female characters are people who are men's entertainment, clergymen are deceitful and exploit the people with various schemes, the rich again exploit the poor, and the managers and officials are people who do not go to work and do not work, and burden the state by not producing. The reason why the author always focuses on negativity in his observations is that he is a satirist and humorist.

Refik Halit Karay told the story of human and society together in his *Homeland Stories*. In his stories, rather than the inner world of the human, events and people's attitudes towards events and the social dimension of events are at the forefront. The Turkish language used in the stories, the descriptions, the realistic depiction of the social life, the style with too much humor and irony in the narration are the determining characteristics in these texts to be mentioned. Although the author sees the gender motive and interest as one of the basic characteristics of the human being, he criticizes that one should set a limit and control the emotions.

Literature has a direct relationship with life. In Refik Halit Karay's *Homeland Stories*, a social criticism of life always attracts attention in the scenes he presents from the society where ordinary people live in Istanbul and the life of towns and villages in Anatolia. It is seen that people are dealt with social aspects rather than their individual characteristics in their stories. The writer, who reflects his attitude towards events instead of his inner world, expresses his social criticism in a few headings, including Anatolia, bureaucracy, clergy and women. While the author uses the characters of the opposing power group as a tool in his social criticism throughout the text, he does not neglect to include the brave, devoted and

altruistic human types of the society. This study aims to find out how Refik Halit Karay in Homeland Stories deals with social issues in the society with a critical understanding.

Kaynakça

- Adler, A. (1981). İnsan Tanıma Sanatı. (Çev: Şelale Başar). İstanbul: *Dergâh Yayınları*.
- Aktaş, Ş. (2004). Refik Halit Karay. Ankara: *Akçağ Yayınları*.
- Bulduker, G. (2020). Edebiyat Sosyolojisi Açısından “Memleket Hikâyeleri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 24. 129-50.
- Emre, İ. (2006). Edebiyat ve Psikoloji. Ankara: *Anı Yayınları*. 2. Baskı.
- Issı, A. C. (202). Refik Halit Karay'ın Şeftali Bahçeleri- Anadolu'nun Sadabadi. Edebiyatı Dipte(n) Kuşatmak/Modern Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar. İstanbul: *Roza Yayınları*. s. 89-99.
- Karay, R. H. (2014). Memleket Hikâyeleri. İstanbul: *İnkılâp Yayınevi*.
- Karataş, T. (2010). *Türk Edebiyatının Klasik Bir Eseri: Memleket Hikâyeleri*. Kitaplık. S. 144, Aralık. s. 82-89.
- Karay, R. H. (2016). Hep İstanbul/Memleket Yazıları. İstanbul: *İnkılâp Yayınevi*.
- Kaplan, R. (1997). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Ankara: *Akçağ Yayınları*.
- Kurdakul, Ş. (1992). Çağdaş Türk Edebiyatı – 2. İstanbul: *Bilgi Yayınevi*.
- Maupassant, G. (2009). Yazarın Amacı Nedir?. (Çev: Armağan Kırışman). Hikâye Sanatı Üstüne Yazılar. İstanbul: *Pan Yayıncılık*. s.18-20.
- Örik, N. S. (2000). Roman ile Novella Üstüne. Hikâye Sanatı Üstüne Yazılar. İstanbul: *Pan Yayıncılık*. s. 54-57.
- Sennett, R. (2019). Kamusal İnsanın Çöküşü. (Çev. Serpil Durak- Abdullah Yılmaz). İstanbul: *Ayrıntı Yayınları*.
- Şenderin, Z. (2000). *Sabahattin Ali'nin Hikâyelerinde Sosyal Tenkit Unsurları*. Hece Öykü Sayısı. Ekim-Kasım. Sayı 46-47. s.298-303.
- Şengül, M. B. (2001). *Refik Halit Karay'ın Hikâyelerinde Sosyal Tenkit*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van.
- Tosun, N. (2014). Modern Öykü Kuramı. Ankara: *Hece Yayınları*.
- Yardım, M. N. (2000). *Memleket Hikâyecisi Refik Halit Karay*. Hece Öykü Sayısı. Ekim-Kasım. Sayı 46-47. s.331-335.